

70 aastat Teherani konverentsist (28. nov – 1. dets. 1943).

Salakokkulepest Balti riikide loovutamise kohta Stalini Venemaale

Eesti jaoks tähendas Teherani konverentsi viimasel päeval (1. dets. 1943) Roosevelti ja Stalini poolt sõlmitud nn džentelmenide (suuline, mitte kirjalik) kokkulepe Balti riikide loovutamise kohta Stalini Venemaale, millest ei teavitatud Balti riikide saadikuid USA-s ja UK-s, rahvuslikku katastroofi – ülisuuri inimkaotusi, puruks pommitatud linnasid kättemaksuks eestlaste kaalukeeleks osutunud ennastsalgava ja kangelasliku vastupanu eest Narva jõe ääres veebruaris 1944, mis kustutas venelaste lootused jõuda nõ kiirmarsi korras Tallinnasse ja millest siis ka pettumuse väljaelamine terroripommitamiste näol, viimastele päevadele ja tundidele jäänud paanilist põgenemist Läände (septembris 1944) kuni 5000 hukkunuga, hilisemaid etnilise puhastuse tsoone ja massiivset überrahvastamist, (kuna eesti rahvuskeha oli ülejõu käiva ja ennasthävitava vastupanu tagajärjel verest tühjaks jooksnud ning sedavõrd nõrgestatud, et ei suutnud pärast sõda end enam kehtestada ja mittesõjalisel teel vastupanu osutada). Vastupidiselt leedulastele, kellel õnnestus suures osas vältida sõdimist okupatsioonivägede koosseisus ning kes säilitasid seetõttu sõja lõppedes elujõu ning mittesõjalise vastupanu võime toimetulekuks okupatsioonide aja raskustega ning überrahvastamise survega ning seda kuni tänase päevani.

Loodus tühja kohta aga kaua ei hoi, millest ka ülisuurte inimkaotustega sõjast väljatulnud Eestis kohe pärast sõja lõppu alanud intensiivne überrahvastamine ja täitumine kolonistidega.

Liitlaste poolt Teheranis sõlmitud salakokkulepe, millest ei teavitatud Balti riikide saadikuid Läänes, tekitas Eestile mõttetuks verevalamiseks muudetud sõja ja puruks pommitatud linnade tõttu ilmselt veelgi suuremaid ning rohkem pöördumatuid rahvuslikke kaotusi, kui 23. aug. 1939 sõlmitud MRP neid põhjustas – kaotusi, millest pole üle saadud tänaseni ja mistõttu me ei saa enam samastada sõjaeelset EV-d postsovetliku EV-ga.

Jüri Uluotsa ja rahvuslaste saatustlik valearvestus

Kaotuste peamiseks põhjustajaks tuleb siiski pidada Jüri Uluotsa ja rahvuslaste saatustlikku valearvestust, kes agiteerisid eesti mehi minema sõtta lootusega sõja peatsesse lõppemisse ja liitlaste päästvasse sekkumisse sarnaselt esimeses Vabadussõjas aset leidnud inglaste päästvale sekkumisele, mis aga liitlaste reetliku ja küünilise käitumise tagajärjel 1944. aastal enam ei kordunud, kuigi sellele loodeti.

Rahvuslaste valearvestuse tõttu tuli Eesti rahvas teisest maailmasõjast välja ülisuurte rahvuslike kaotustega, mille läbi kaotas maailm ühe omapärase väikerahva – sellisel mitmekesisel ja unikaalsel kujul, nagu see varem maailma kaunistas. Kui lääneliitlased oleksid aumehelikult Balti riikide loovutamise otsusest Eesti saadikuid UK-s ja USA-s informeerinud, poleks Jüri Uluots ja teised eesti arvamussliidrid eestlasi juba ette

nurjumisele määratud sõjalisele vastupanule üles kutsunud ja 1944. aasta rahvuslik katastroof jäänuks toimumata.

1.dets. 1943 Teheranis aset leidnud liitlaste reetmisest mitterääkimine ja juhtunu mahavaikimine ei välista selle kordumist mõnes teises vormis tänapäeval!

Erinevalt 1939. aastal sõlmitud MRP-st, mille sõlmijaid – tänaseks surnud riike – Stalini Venemaad ja Hitleri Saksamaad on eesti ajaloolased ning poliitikud palju tümitanud ja tümitavad ka edasi, on lääneliitlaste samasuguse käitumise uurimine ning sellest rääkimine kujunenud Eestis valdavalt tabuteemaks.

1944. aasta minevikusõja, milleks postsovetlikus Eestis juba 22 aastat järjest valmistatakse, kordumisel korduks II MS aegse olukorra kordumise puhul liitlaste poolt samalaadse salakokkuleppe sõlmimine.

Teherani konverentsil 1.dets. 1943 – kaks kuud enne võitluste algust Narva jõe ääres (2.veebruari 1944) sõlmitud salakokkulepe, mis muutis eestlaste 1944 aasta vastupanu (teise Vabadussõja) mõtteuks verevalamiseks, pole 22 nn iseseisvusaasta jooksul Eesti meedias (vähemalt peavoolumeedias) sel kuupäeval ajaloosündmusena siiani äramärkimist leidnud. Tänaseks meie hulgast lahkunud ajalooprofessori Sulev Vahtre üks lemmikütlemisi, et ajalugu on hea õpetaja, aga tal on sageli halvad õpilased – peab Eesti suhtes kahjuks liialt hästi paika! Eriti seetõttu, et Eesti valmistub uueks sõjaks järjekordselt äärmiselt ebaadekvaatselt – ainult valmistumisega militaarseks vastupanuks – võiduka 1. Vabadussõja võidukaks kordamiseks lääneliitlaste abil – taaskordselt samale rehale astumiseks, jättes järjekordselt mittesõjalise vastupanu osa, mis majandusliku ja demograafilise okupeerimise (neokolonialismi) ajastul on saanud kõige olulisemaks jõuteguriks, kaitseplaani täielikult välja. Vaatamata sellele, et sõjaeelse samasuguse ühekülgse ja propagandistliku – üksnes militaarkaitsele rajatud ja valdavalt sisepoliitilisi eesmärke täitva kaitseplaani rakendamine päädis 1939.-1945. rahvusliku katastroofiga.

Balti riikide loovutamise 1.dets. 1943 Teherani konverentsil ja selleni jõudmise varasemate kokkulepete kronoloogiast 1942-1943

Laiemas plaanis oli Balti riikide küsimus Teherani konverentsi üks tähtsusetumaid ja marginaalsemaid arutlusteemasid olulisemate (teise rinde avamine liitlaste poolt, N Liidu astumine sõtta Jaapani vastu pärast sõjategevuse lõppu Euroopas, Türgi kaasamine sõtta liitlaste poolel, Poola nihutamine idast läände Saksamaa idaaladele, Euroopa paljude riikide piiride kujundamine, Saksamaa tükeldamine jne) kõrval.

Tegelikult Balti riikide loovutamise küsimust Teherani konverentsil sisuliselt enam üldsegi ei arutatud, kuna see oli riigijuhtide kirjavahetuse ja erinevatel tasemetel kohtumiste läbi juba märksa varem äraotsustatud asi.

Teherani konverentsi viimasel päeval, 1.dets. 1943 enne hommikusööki toimunud Stalini ja Roosevelti vabas vormis vestluses arutati põhiliselt ainult seda, kuidas niisugust äraandmist Roosevelti jaoks sobivalt vormistada ja serveerida (PR aspekt!), kuna Rooseveltil seisis ees järjekordne presidendikampaania (4ndat korda presidendiks!) ning ta ei tahtnud kaotada baltlaste ja poolakate hääli. Eriti mures oli Roosevelt poolakate häälte kaotamise pärast, kuna poola päritoluga inimeste arv USA-s oli suhteliselt suur – ca 6-7 miljonit (poolakate teadasaamine otsusest võtta neilt ära idapoolsed alad oleks röövinud Rooseveltilt rohkesti poolthääli ees ootavatel presidendivalimistel 1944).

Balti riikide loovutamise kronoloogiast ja Teheranis 1.dets. 1943 sõlmitud salakokkuleppest Balti riikide loovutamise kohta võib põgusat ülevaadet saada Jelena Zubkova raamatust “Baltimaad ja Kreml 1940 - 1953”, Tln Varrak 2009, tõlkinud Margus Leemets, lk 100-103. Alljärgnevalt mõned lõigud sellest raamatust, kust võib leida ka viiteid algallikatele:

“ 14.augustil 1941 aastal allkirjastasid Winston Churchill ja Franklin Roosevelt deklaratsiooni, mis läks ajalukku Atlandi harta nime all. Selle põhiseisukohad olid: 1. Ameerika Ühendriikide ja Ühendkuningriigi eesmärk ei ole laieneda ei territoriaalsel ega muul viisil. 2. Nad soovivad, et nende kodanike vaba tahte vastaselt ei tehtaks mingeid territoriaalseid muutusi. 3. Nad austavad kõigi rahvaste õigust valida endale meelepärane riigikord, ja nad soovivad suveräänsete õiguste ja riikliku omavalitsuse taastamist riikides, kus need on väevõimuga ära võetud...

24.sept. 1941 Londonis toimunud läbirääkimiste ajal tegi Nõukogude valitsus ametliku avalduse, et on nõus Atlandi harta põhimõtetega.

Küsimus Nõukogude Liidu piiridest 22. juunil 1941, s.t. koos aastail 1939-1940 lisandunud territooriumidega, tõstatati esmakordselt ametlikult Nõukogude-Briti läbirääkimistel Moskvast 1941. aasta detsembris. Sellele teemale oli pühendatud NSV Liidu ja Suurbritannia vastastikuse koostöö lepingu spetsiaalne lisaprotokoll, mille projekti esitas Nõukogude pool. Baltimaadest rääkis Stalin ka eravestluses Briti välisministri Anthony Edeniga. Vestluse stenogrammis on kirjas: “Eden märkis, et juriidiline seis on järgmine: käesoleval hetkel ei ole kolme Balti riiki Briti valitsuse jaoks olemas. Neil pole diplomaatilist staatust. Balti riikide saadikud, kes Londonis viibivad, on säilitanud selle seisundi vaid vastutuleku korras, ... Kuid Eden ei saa praegusel hetkel täita sm Stalini soovi ja tunnista ametlikult NSV Liidu 1941. aasta piire.

Anthony Eden informeeris vestlusest Staliniga ka Churchilli. Oma toonast seisukohta kommenteeris Briti peaminister hiljem nii: “ Kui varsti pärast Ameerika sõttaastumist ... Rääkis Eden mulle Nõukogude valitsuse soovist Balti riigid alla neelata, oli minu reageering sellele eitav. Kuid praegu, kolm kuud hiljem, sündmuste surve all viibides ma ei arva, et seda moraalset seisukohta oleks võimalik füüsiliselt kaitsta.

Veel 1941. aasta detsembris tunnistas Churchill Atlandi harta põhimõtete prioriteeti, mis tema arvates määravad ära riikidevahelised suhted sõjajärgses maailmas. Kuid

pikkamööda, Euroopa sõjatandril toimuvate sündmuste mõjul hakkas peaministri seisukoht Balti riikide saatuse suhtes muutuma ega olnud enam nii kategooriline.

1942. aasta 7. märtsil kirjutas Churchill Rooseveltile: ” Üha tõsisemaks muutuv sõda sunnib mind jõudma järeldusele, et Atlandi harta põhimõtteid ei peaks tõlgendama selliselt, et Venemaa peaks loobuma nendest piiridest, mis tal olid hetkel, kui Saksamaa talle kallale tungis. ... Seepärast ma loodan, et Teie saate anda mulle vabad käed, et allkirjastada leping, mida Stalin võimalikult kiiresti soovib. Kõigi ennustuste kohaselt algab kevadel sakslaste uus pealetung Venemaale, meie aga ei saa suurt midagi teha et aidata seda ainsat maad, kes meeletult võitleb Saksa armeede vastu”.

Kaks päeva hiljem, 9.märtsil 1942, teatas Churchill Stalinile oma kirjast Rooseveltile ja valmidusest tulla vastu piiride küsimuses. Seega võttis Briti peaminister Balti riikide suhtes *status quo* tunnustamist teatava kompensatsioonina Nõukogude Liidule sõjaliste pingutuste ja ohvrite eest. Toonases olukorras oli selline hoiak veel seda mõistetavam, et liitlaste teise rinde avamine oli lükkunud määramatusse tulevikku.

1943. aasta märtsis arutasid Roosevelt ja Briti välisminister Eden Baltimaade probleemi Valges Majas. Roosevelt tegi ettepaneku, et küsimus Balti riikide kuulumisest Nõukogude Liitu lahendataks pärast sõda, korraldades seal rahvahääletused. Eden vaidles vastu, ta arvas, et Nõukogude valitsus pole sellega nõus ja taotleb õigust Baltimaad hõivata. Roosevelt vastas seepeale nii: “Me võiksime ka hõivamisega nõustuda, kuid kasutada seda siis vahendina tehingu sõlmimisel Nõukogude Liiduga”

Võimalus, et Balti riikide inkorporeerimist tunnustatakse, oli 1943. aasta kevadel olnud kõne all pelgalt tõenäosusena... Asi sai teoks 1943. aasta detsembris, Suure kolmiku kohtumise ajal Teheranis. Konverentsi eelõhtul linastus USA-s Frank Kapra film “Lahing Venemaa eest” tsüklist “Milleks me sõdime?”. Enne kui film ekraanidele lasti, kõrvaldati sellest dokumentaalkaadrid Nõukogude vägede sissemarsist Balti riikidesse 1940. aastal.” (Jelena Zubkova “Baltimaad ja Kreml 1940-1953 , lk 100-101, tõlkinud Margus Leemets)

Siinkohal tuleks tänada Jelena Zubkovat, kirjastust Varrak ja tõlkijat Margus Leemetsa kõigi nende Eesti jaoks saatuslike otsuste kujunemise kohta lühikese ülevaate andmise ning vahendamise eest.

Balti riikide ohverdamise veel ühest motiivist 1942. aasta esimesel poolel

7. märtsil 1942 Rooseveltile saadetud kirjas põhjendab Churchill ettepanekut Balti riikide loovutamise kohta Stalini Venemaale kui kingitust tänutäheks Stalinile, kelle riik kannab põhiraskust võitluses Saksa vägedega ja kompensatsioonina viivituse pärast teise rinde avamisega.

Kuid selle kingituse tegemise ettepaneku taga seisis veel ka Churchilli hirm, et Stalin võib taaskord ootamatult sõlmida salaliidu Hitleriga lääneliitlaste vastu.

Tsitaat S. Berthoni ja J. Pottsi raamatust „Sõjapealikud“ („Warlords“) kirjastus Ersen, 2012 lk.143.

„7. märtsil 1942 tegi Churchill Venemaa suhtes vastumeelse otsuse. Üha enam ohvreid nõudvad sõjakoledused Kaug-Idas, allveelaevade nuhtlus Atlandi ookeanis ja õnne pöördumine Lähis-Idas sundisid teda tegema 180-kraadist pööret. Kõik näis sõltuvat Stalinist ning pinnale olid ujunud mured selle pärast, et Nõukogude Liidu juht võib siis, kui uued liitlased teda ei rahulda, kunagi taas tunda kiusatust Hitleriga tehingut sõlmida. Churchill kirjutas Rooseveltile, et Stalini enda poolel hoidmiseks võib ohverdada Baltimaad. ...“

Sõjakaegsed Eesti arvamusiidrid pidasid Balti riikide loovutamist liitlaste poolt Saksa propagandaks!

Saksa võimudele olid Teheranis sõlmitud otsused üldjoontes teada, sest nende salaluure töötas tol ajal veel piisavalt efektiivselt ja sellest kirjutati ajalehtedes. Kuid Jüri Uluots ja rahvuslased olla pidanud seda Saksa propagandaks.

Jäädi oma sõjakaegse propagandistliku ajalookäsituse lõksu/vangi, mille järgi ei käsitatud eestlaste võitu esimeses Vabadussõjas enam juhuseks, nagu see tegelikult oli, vaid Eesti sõjamasina üleolekust tulenenud paratamatusena (paratamatu oli Eesti iseseisvumine 1991. aastal, kui impeerium lagunes, mitte 1920ndal, kui Vene impeerium säilis ja tugevnes!). Tugevalt Inglismaale orienteeritud poliitika tagajärjel hakati inglaste 1919. aasta abi Vabadussõjas käsitama kui omakasupüüdmatut abi, mis kordub alati. (Kuigi Inglismaa polnud tollal üldsegi huvitatud Balti riikide iseseisvumisest, vaid Venemaa säilitamisest neile vastuvõetaval kujul. Alles selle taotluse läbikukkumise järel tunnustati Lääne suurriikide poolt hiljem Eesti iseseisvust).

Sõjakaegse propagandistliku ajalookäsituse tõttu ei suutnud rahvuslased uskuda seda, mis tegelikult aset leidis, kuigi märke sellest, kuidas liitlased käituvad ja millistest printsiipidest nad tegelikult juhivad oli piisavalt. Isegi Tallinna pommitamine 9.märtsil 1944 osaliselt liitlaste lennukitega, ei teinud rahvuslasi nägijateks ega võtnud neilt ära usku „valge laeva“ saabumisse kõige lähemal ajal.

1944.aasta väikerahva katastroofi oleks ära hoidnud ainult liitlaste otse saadetud teade Eesti saadikutele Läänes, et sõja saatus on otsustatud, Balti riigid jäävad NSVL-i koosseisu ja eestlaste vastupanu ei muuda asjade käiku. Ainult sellist otse saadetud teadet oleksid Jüri Uluots ja rahvuslased uskunud ning aktsepteerinud.

Olgu veel lisatud, et kuna Eesti sõjakaegne kaitseplaan oli äärmiselt ebaadekvaatne – valdavalt militaarne ja üles ehitatud üksnes võiduka Vabadussõja võidukaks kordamiseks, kus mittesõjaline osa militaarse vastupanu ebaõnnestumise puhuks – ohustatud inimeste saatmiseks eksiili ja rahvust säästvaks kollaboratsiooniks okupatsioonide tingimustes – puudus täielikult, siis polnud Jüri Uluotsal ja rahvuslastel ka alternatiivset varuplaani, mille järgi kriitilises situatsioonis teistsuguseid otsuseid teha.

Tänase (postsovetliku) EV hirmust oma liitlaste ees

Postsovetliku Eesti valitsejad seisavad Ida-Lääne suhetes justkui alasi ja haamri vahel, nagu me seda kõiki osapooli alandava uue piirileppe sõlmimise juures kõige markantsemalt näeme. Kusjuures lääneliitlasi kardetakse veelgi rohkem, kui Venemaad. Seda adudes ehtasid Sinimägede kokkutulekul 2010 vastudemonstratsiooniga esinenud *Notšnoi dozor* jt internatsionalistlikud organisatsioonid, kes nimetasid end rahvusvahelise organisatsiooni „*World without Nazism*“ esindajateks, oma esinemised üles just lääneriikidest – USA-st, Saksamaalt, Prantsusmaalt, Iisraelist ja mujalt saabunud sõnumite ettelugemisele, mis kõik mõistsid teravalt hukka nende sõnastuses sõjakurjategijatest esseslaste kokkutuleku lubamise Eestis. Grenaderimäe orus viibinud „*World without Nazism*“ demonstratsiooni oraatorid näitasid näpuga Grenaderimäel oma kõnesid pidavate eesti vabadusvõitlejate suunas ja hüüdsid, et nemad seal mäe otsas võitlesid selle nimel, et surmalaagrite korstnad Kloogal ja mujal Eestis saaksid kauemini suitseda!

Eesti riiki on Sinimägedes toimuval iga-aastasel mälestuskokkutulekul esindanud juba kaua aastaid kohalik vallavanem või vallavolikogu esimees, justkui lahingud Sinimägedes oleksid toimunud Venemaa ja kohaliku Vaivara valla vahel. Kuid loomulikult ei sõanda ka kohalik vapper vallavanem öelda kogu tõtt verevalamiste põhjuste kohta – seda, et need oleksid ära jäänud, kui liitlased poleks varjanud Teherani konverentsil sõlmitud lepingut Staliniga Balti riikide loovutamise kohta Stalini Venemaale ja aumehelikult sellest eestlasi informeerinud.

Hirm liitlaste ees ja soov toimunut mahasalata on sedavõrd suur, et erinevalt sakslastest ei julge eestlased isegi oma langenud sõjameeste nimesid avalikustada.

Saksa sõdurite kalmistule Toilasse (sinna maeti Toilas asunud sõjaväelaatsaretis haavadesse surnud sõjamehed) on Saksa sõjahaudade hoolde liit rajanud väga maitsekalt kujundatud memoriaali.

Mere äärde kõrgele paekaldale Toila parki on Saksa sõjahaudade hoolde liit rajanud memoriaali, kus poolringikujuliselt on paigaldatud kümme ca 170 cm kõrguse ja ca 15 cm paksusega graniitsammast, millele on saksa täpsusega koos sünni ja surma daatumite ning auastme äramärgimisega graveeritud rohkem kui 2000 Narva rindel langenud põhiliselt saksa rahvusest sõdurite nimed. Graniitsammastest kujundatud poolringi keskel asub kõrge rist.

Kalmistu idapoolses osas hõreda metsa all asub tavalisest kalmistukivist veidi suurem mälestussammas, millele on kirjutatud: Puhake paremad pojad. Siia on maetud ligi 600 Narva rindel langenud eesti sõjameest.

Juhul, kui ei juleta avalikustada oma kodupinnal võidelnud ja langenud sõjameeste nimesid kalmistukivil (kartusest saada lääneliitlaste silmis endale natsirahva kuvandit), siis kompromissina võiks see mälestussammas sarnaselt sakslaste memoriaalile kõrgel paekaldal asuda virtuaalsel kujul koos langenute nimedega internetis. Eestlaste nõ tundmatute sõdurite ühishaua juures võiks asuda tahvel internetiaadressiga, kust

nutitelefone kaudu saaks seda kohta külastav inimene näha langenute nimesid ja saada rohkem infot toimunu kohta.

Tõnis Siim (tavakodanik)